

کامیابی یک پروژه شهری در جشنی ملی

نقشه پروژه تقاطع غیرهم‌سطح پنجراه پایین‌خیابان

تقاطع غیرهم‌سطح پنجراه پایین‌خیابان در سال‌های اخیر

عکس هوایی از پروژه تقاطع غیرهم‌سطح پنجراه پایین‌خیابان

از رفتن دروازه تا آمدن میدان

محدوده دروازه پایین‌خیابان مشهد که در یک کیلومتری حرم مطهر رضوی قرار داشت باتخریب دروازه‌ها و باره شهر دیرتر از دیگر بخش‌های شهر به سمت توسعه حرکت کرد. در دهه دوم قرن ۱۴ خورشیدی که کشیدن خیابان‌های جدید و آسفالت معابر مشهد شدت گرفته بود، تحول چشمگیری در این حدود ایجاد نشد و در نهایت میدان عدالت که میان مردم به میدان اعدام شهرت داشت، از نیمه دوم دهه ۲۰ بود که شروع به تکمیل شدن کرد. پنج‌راه پایین‌خیابان نیز پس از تصویب طرح جامع مشهد (مشهور به طرح خازنی) مجوز ساخت میدان یافت؛ مدیریت شهری آن‌بان ماه ۱۳۵۳ آگهی ساخت میدان و تعریض خیابان در این محدوده را منتشر کرد. پروژه‌ای که تا سال ۱۳۵۶ در جریان بود. آخرین ایده برای این محدوده پیش از انقلاب، طرح احداث تراموا و پل هوایی از پنج‌راه تا کوی طلاب بود که این ایده هم در مهرماه ۱۳۵۷ خورشیدی مطرح شد. ولی از حرف فراتر نرفت.

پس از انقلاب اسلامی و در سال‌های دفاع مقدس و هم‌زمان با جنگ ایران، تحولاتی نیز در کشور همسایه ما، افغانستان، روی داد که سبب شد شهرهای ایران به ویژه مشهد با حجم زیاد مهاجران مناطق جنگی ایران و افغانستان روبه‌رو شود. این مهاجران در مناطق کمتر توسعه‌یافته شهر ساکن شدند. همین امر سبب شد شرایط زیستی در محدوه پنج‌راه پایین‌خیابان که خود هنوز به سطح مناسبی از رفاه و عمران نرسیده بود، نگران‌کننده شود. ۳۰ فروردین ۱۳۶۲ یک گزارش با عنوان «پایین‌خیابان یا تصویری از خراسان چاپ شد که فهرستی از مشکلات این محدوده را که در آن دوران برشمرده بود. روزنامه، این مشکلات را شامل تجمع کارگران گذری، حضور دست‌فروشان و دارندگان شغل‌های کاذب، حضور اتباع خارجی و البته مشکلات بهداشتی و کمبود زیرساخت‌های شهری بوده را مفصل در گزارش خود آورده است. در پی انتشار این گزارش، هرچند طرحی ضربتی توسط شهرداری مشهد، برای رفع معضلات اجتماعی در پیش گرفته شد، اما ضرورت تغییر چهره فیزیکی آن نیز موضوعی بود که باید جدی‌تر پیگیری شود.

رؤیای ساخت تقاطعی بدون توقف در پنج‌راه

اگرچه تا پیش از ساخت «تقاطع غیرهم‌سطح پنج‌راه پایین‌خیابان و میدان عدالت» پل‌های زیرگذر عبور خودرو در مسیر راه‌آهن ساخته شده بودند، اما قرارداد ساخت اولین تقاطع غیرهم‌سطح مشهد، ۱۸ شهریورماه ۱۳۶۰ میان شهرداری و شرکت ساختمانی «سویرتاب» برای اجرای طرح «پنج‌راه بدون توقف پایین‌خیابان» امضا شد و در نهایت، سودای ساخت این تقاطع از روز ۲۶ شهریور ۱۳۶۰، یعنی دو روز بعد از اینکه علی‌اکبر صابری فر، سرپرست شهرداری مشهد شده بود، به‌وادی عمل رسید. طرح این میدان را، «مصطفی روحانی» طراحی کرده و مقرر بود طی یک سال با هزینه ۵۰ میلیون ریال ساخته شود، اما از همان اوایل پروژه، نگرانی‌ها و تردیدهایی درباره آن وجود داشت. آخر مهرماه ۱۳۶۰ عباس امیری‌پور، معاون وقت امور فنی و عمرانی استانداری خراسان، خطاب به شهردار مشهد به قرارداد طرح پنج‌راه پایین‌خیابان ایراداتی وارد کرد؛ از جمله مشخص نبودن قیمت پیشنهادی و فهرست بها در قرارداد و نحوه تشخیص صلاحیت پیمانکار.

از حدود دی‌ماه نیز گزارش‌هایی درباره نامطلوب بودن روند اجرای پروژه روی میز مدیران وقت قرار گرفت. برای نمونه، تملک و تخریب ساختمان‌های اطراف این پروژه انجام نشده بود. کابل‌های برق، مخابرات و لوله‌های آب جابه‌جا نشده و حتی ارتفاع پل در قسمت میدان عدالت

شیرین سیدی- هانیه مشتاق خراسانی در اولین سال‌های پیروزی انقلاب اسلامی و در سال‌هایی که کشورمان، ایران، درگیر جنگ تحمیلی بود، ترافیک و منظر شهری پنج‌راه پایین‌خیابان و میدان عدالت مشهد به چنان وضع آشفته‌ای رسیده بود که اقدام فوری را می‌طلبید. پروژه‌ای که یک بار به شکست انجامید و پس از افتتاح هم همچنان در دست ساخت بود چنان‌که آخرین تغییرات آن در دهه ۹۰ خورشیدی روی داد، اما تجربه خوبی برای صرف‌فعل توانستن توسط مدیران جوان دهه ۶۰ مشهد شد. مرکز اسناد اداره کل روابط عمومی و امور بین‌الملل رسانه شهرداری مشهد مجموعه‌ای از مکاتبات و گزارش‌های مربوط به روند ساخت این پروژه را در آرشیو خود نمایه‌سازی کرده است. از آنجا که بازخوانی این پرونده‌ها علاوه بر روشن‌کردن بخشی از تاریخ توسعه شهر مشهد می‌تواند بر تجارب مدیران شهری نیز بیفزاید، به مناسبت چهل‌ویکمین سال افتتاح این پروژه بر پایه همین اسناد و مکاتبات موجود در سامانه جامع مرکز اسناد تاریخ و توسعه شهری شهرداری مشهد مروری خواهیم داشت بر چگونگی برآمدن اولین تقاطع غیرهم‌سطح مشهد.

افتتاح پروژه با حضور مرحوم آیت‌ا... طیبی در روز ۲۲ بهمن ۱۳۶۳

پیشنهاد هاد در مناقصه عمومی هم مطابق پیش‌شرط‌ها نبود در نتیجه از طریق ترک مناقصه اقدام شد. ۱۴ خرداد ۱۳۶۲ میان علی‌اکبر صابری فر، شهردار وقت مشهد و علی‌حیدری، نماینده شرکت «کاروراه»، قرارداد اجرای پل‌های میدان وحدت (پنج‌راه) بسته شد. میزان قرارداد جدید ۱۶۶ میلیون و ۸۶۹ هزار ریال اعلام و مدت زمان پروژه هم از زمان تحویل به پیمانکار ۷۳۰ روز (دو سال) مشخص شد.

ساخت یک بازار رضا در ابعاد کوچک

کار عمرانی کردن در سال‌هایی که کشور درگیر جنگ تحمیلی بود، سختی‌ها و زیبایی‌های خود را داشت. نمود همدلی جهادگران عمران شهری با رزمندگان در پروژه ساخت تقاطع غیرهم‌سطح وحدت، اهدای بخشی از دستمزد و پاداش ساخت پل به ستاد پشتیبانی جنگ بود.

علاوه بر بُعد عاطفی، کار در روزگار جنگ، یک بخش مهم دیگر هم داشت و آن حساسیت‌های سیاسی کشور به این موضوع بود. در واقع این پروژه جنبه سیاسی پیدا کرده و خبرگزاری‌های بغداد گزارش طعنه‌آمیزی از توفیق نیافتن در ساخت تقاطع را منتشر کرده بودند. به همین

دو نما از وضعیت پنج‌راه پایین‌خیابان در زمانی که پروژه تقاطع غیرهم‌سطح برای مدتی متوقف شده بود

زیرگذر و سپتیک، بهمن‌ماه ۱۳۶۲ قرارداد جدیدی با شرکت «کار و راه» بسته شد.

زمزمه افتتاح پیچید

روزنامه‌ها از اردیبهشت ۱۳۶۳ خبر از افتتاح پل‌های میدان وحدت (پنج‌راه پایین‌خیابان) در آینده نزدیک می‌دادند، هجدهم این ماه کیهان نوشت: «عملیات بتون‌ریزی سطح پل جنوبی میدان وحدت مشهد توسط شهرداری انجام شده و پل شمالی آن مورد بهره‌برداری قرار گرفت، با پایان یافتن عملیات قالب‌بندی، آرماتوربندی، اجرای فونداسیون و احداث ستون‌ها و پایه‌های پل جنوبی میدان وحدت که در محل اتصال خیابان ۱۷ شهریور به میدان وحدت احداث می‌شود، عملیات بتون‌ریزی رویه این پل با حضور شهردار مشهد انجام شد. پل شرقی- غربی میدان وحدت و دیوارهای حائل آن قبلاً احداث شده و پل شمالی آن در محل اتصال بولوار وحدت (کمربندی) به میدان نیز در اواخر سال گذشته به اتمام رسید و اکنون مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. همچنین پل جنوبی تا ماه آینده مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت. با همراهی اهالی، شهرداری قادر خواهد بود تا پایان سال جاری عملیات اجرایی پروژه مذکور را به اتمام رسانده و در بهار سال آینده آن را مورد بهره‌برداری قرار دهد.»

۱۴ خرداد سال ۱۳۶۳ که دقیقاً یک سال از عقد قرارداد دو ساله پل‌های شمالی و جنوبی میدان وحدت می‌گذشت، شرکت کاروراه درخواست تحویل موقت آن‌ها را داد، اما قرارداد متمم برای ساخت رمپ‌ها و سپتیک در جریان بود.

از ۲۴ مردادماه ۱۳۶۳ شهرداری تصمیم گرفت دو طرف دیوار پل‌های شمالی و جنوبی میدان وحدت را نامسازی کند. دیوارچینی قسمت جنوبی میدان وحدت تا پایان ماه همان سال به پایان رسید. از ۱۲۷ آبان‌ماه درخواست اجرای قرنیز روی دیوارهای میدان وحدت مطرح شد. منظور از قرنیز ساختن چیدن سنگ مالون یا همان مالون‌چینی برای جلوه دادن به بنا و استحکام بیشتر آن بود. درخواست افتتاح تقاطع غیرهم‌سطح میدان وحدت در روز ۲۲ بهمن از نیمه دوم سال ۱۳۶۳ مطرح شد و در نهایت هم‌زمان با هفتمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، مراسم افتتاح تقاطع غیرهم‌سطح میدان‌های وحدت و عدالت، با حضور آیت‌ا... عباس واعظ طبسی، نماینده امام خمینی (ع) در خراسان و تولیت وقت آستان قدس رضوی، در مسجد امام خمینی (ع) بولوار وحدت برگزار شد.

تحولات پس از ساخت

هرچند تا سال‌های پایانی دهه ۶۰ نیز همچنان اقدام عمرانی جزئی در محدوده میدان وحدت (پنج‌راه پایین‌خیابان) در جریان بود، اما اقدام اساسی در این محدوده به دهه‌های بعد مربوط می‌شود. فرسودگی و خطرآفرینی پل دوربرگردان میدان عدالت تا نیمه دوم دهه ۸۰ سبب شد مسیر زیرگذر مسدود شود. این اتفاق پس از بازدید سیدمحمد پژمان (که به‌تازگی به سمت شهردار مشهد منصوب شده بود) در اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۶ رخ داد. شهرداری در نهایت ۴ تیرماه ۱۳۸۶ عملیات تخریب پل دوربرگردان این تقاطع را آغاز کرد. این پل دوربرگردان برای حدود یک دهه حذف شده بود و هرچند کسبه محل خواستار بازگشت آن بودند، اما مطالعات مدیریت شهری در آن دوره ضرورتی بر وجود آن نمی‌دید تا اینکه در نهایت اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۶ ساخت مجدد پل دوربرگردان غیرهم‌سطح عدالت، این مرتبه در دو جهت رفت و برگشت آغاز شد و در اول دی‌ماه همان سال بهره‌برداری شد.

